

911.3(497.11)

МОГУЋНОСТИ ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ПОДРУЧЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Александра Спалевих^{*1}

*Географски факултет у Београду

Апстракт: Рурална подручја су специфичне и комплексне привредне, друштвене, еколошке и просторне области које у већини земаља захватају преко 70% националне територије и на којој живи и до 50% становништва. Обележја највећег дела руралног простора у нашој земљи су: ретка насељеност, депопулација са изразитим трендом демографског изумирања, као и висока старост становништва, знатна заступљеност дневних миграција непољопривредног и младог становништва, затим слаба опремљеност саобраћајним, комуналним и објектима животног стандарда, доминација пољопривреде и слаба диверзификованост осталих производних и непроизводних делатности и сл. Запостављање сеоских насеља, као и нетолерантни однос према руралном простору уопште, иницирали су пораст бриге о њиховом планирању у Србији која се интензивније манифестовала тек у последњој деценији прошлог века. Та брига била је подстакнута и европском регионалном политиком која значајну пажњу посвећује руралном простору и његовом развоју, пољопривреди и њеним алтернативним делатностима. Стање у коме се налази српски рурални простор и истраживање могућности за његово превазилажење представља довољан мотив за израду овог рада. Сврха рада је да прикаже циљеве и мере руралног развоја, са посебним освртом на неразвијена подручја, јер су управо она са највећим процентом сеоског и пољопривредног становништва и еколошки припадају најздравијем простору Републике Србије.

Кључне речи: рурална подручја, неразвијеност, рурални развој

Abstract: Rural territories are specific and complex economic, social, ecological and spatial areas which in the most of the countries occupy over 70 % of national territory and on which live near 50% of the population. Characteristics of the major part of the rural space in our country are: rare settlement, depopulation with distinct trend of demographic extinction, as well as high old age of the population, considerable presence of daily migrations of non-agricultural and young population, and also slight equipment with traffic, utility and objects of living standards, domination of agriculture and slight diversification of the rest productive and unproductive activities and similar. Neglect of the country settlements, as well as intolerant relation toward rural space in general, have initiated increase of worry about their planning in Serbia which has manifested intensively only in last decade of the past century. That worry is encouraged also by European regional politics which dedicate significant attention to rural area and its development, agriculture and its alternative activities. Condition in which Serbian rural area is and exploration of possibilities for his overcoming presents sufficient motive for production of this work. The purpose of work is to show goals and measures of rural development with special retrospect on undeveloped territories, because those are the ones with the largest percentage of country and agricultural population and ecological they belong to the healthiest area of Republic of Serbia.

¹ aleksandraspalevic@yahoo.com

Key words: rural territories, undevelopment, rural development.

Основне карактеристике руралног простора Србије

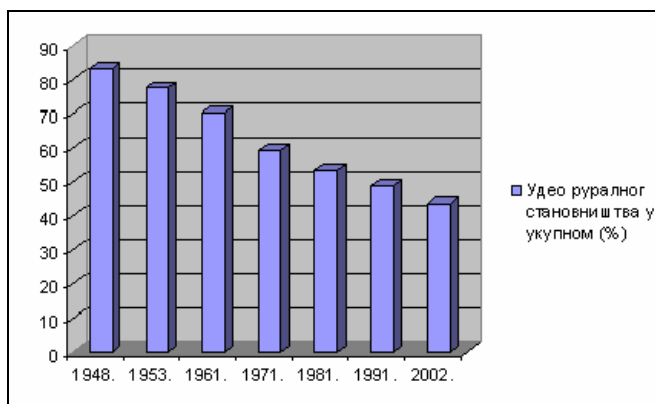
Према расположивим подацима последњег пописа у две макроцелине Србије, Војводини и Централној Србији, живи око 3.308.000 сеоског становништва. Њихово учешће у укупном становништву Србије је 43,6% и уједначено је за подручје Централне Србије и Војводине.

Сеоско становништво се у периоду после Другог светског рата константно смањивало, али не истим интензитетом. У 1948. години удео сеоског становништва у Србији износио је чак 83% (77,5% 1953. године). Опадање удела руралног становништва у укупној популацији Србије било је најизраженије у периоду 1961–1971. године, док је у каснијем периоду дошло до успоравања овог процеса. У последњем пописном периоду, 1991–2002. година, у Србији ван Косова и Метохије, сеоска популација је опала за 161.000 становника и брже је смањивана него што је градска популација расла – за преко 91.000 становника (Попис становништва 2002.).

Демографске карактеристике руралног простора Србије

Депопулација и неповољна старосна структура су најзначајније карактеристике демографског развоја Републике Србије и њеног руралног простора. Због интензивних процеса индустријализације и урбанизације, а самим тим и деаграризације, дошло је до значајних измена и нових проблема у демографској структури, посебно на руралном простору у другој половини XX века.

Успоравање темпа пораста становништва је резултат релативно брзог пада стопе природног прираштаја. Промене у степену концентрације и редистрибуције становништва указују на процес изразите поларизације и то, на зоне концентрације и зоне депопулације (Стевановић, 2003). Депопулација као генерална појава на руралном простору је у корелацији са биолошким изумирањем и јаком емиграцијом становништва, као и са експанзијом привредних активности (ширење рударских копова, изградња хидроелектрана, итд.) и одређеним политичким догађајима.

Скица 1. – Промене броја руралних становника у периоду 1948.– 2002

Процес гашења сеоских насеља је по попису 2002. године евидентан у популационо малим насељима, која су у другој половини XX века била у категорији села испод 500 становника. Центри те демографске ерозије Србије су Нишавски, Пчињски, Пиротски и Рашки округ. Према подацима Пописа из 2002. године регистровано је да у 25 села, на територијама поменутих округа, живи 10 и мање становника. Занимљиво је да су поменута села на великим надморским висинама, да су удаљена од важнијих друмова и комуникација, да су чак без комуналне мреже и електрификације (Миличић, 2003).

Мењање старосне структуре становништва Србије кретало се у смеру смањивања удела младих уз истовремено повећавање старих лица. Узроци због којих млади напуштају пољопривреду и село су: опадање пољопривредне производње, тежак рад у пољопривреди, несигурност индивидуалног сектора у пољопривреди, ризик у производњи (Глигоријевић, Бошковић, 2002). Процес старења сеоских насеља условљен је падом стопе наталитета, већом смртношћу и имиграцијама. Демографски најстарије општине су концентрисане у источној, јужној и југозападној Србији. Уочљиво је да су то општине са некада развијеном индустријском функцијом – Бор, Мајданпек, Ужице, Прибој, Врање. На простору Војводине, демографски старе општине су лоциране, углавном, у периферним (пограничним) деловима покрајине, попут општина Житиште и Пландиште (Стевановић, 2002.).

Демо–економске карактеристике руралних подручја

Привредна структура руралних подручја Србије високо је зависна од примарног сектора и још увек заснована на исцрпљивању природних ресурса. Висок удео пољопривредне производње, рударства и енергетике, и низак удео терцијарног сектора у оствареном друштвеном производу, основне су одлике привредне структуре руралних подручја Србије. Пољопривреда као значајна привредна грана у укупном друштвеном производу учествује са око 37% (Богданов, 2007).

Привредна кретања с краја XX века су доживела крупне промене са негативним последицама, као што су висок пад друштвеног производа, недостатак инвестиција, велики број незапослених и потенцијална нова незапосленост, незавршен процес транзиције у тржишну привреду, итд.

Према Попису из 2002. године удео пољопривредног у укупном становништву износи 10,4%, а активног пољопривредног у укупном пољопривредном 64,8%. Највеће је учешће пољопривредника старијих од 50 година, чак 58%. Такође је изражено велико учешће жена у активном пољопривредном становништву – 46%. Забрињавајући је податак да 15% пољопривредних газдинстава у Републици Србији нема ниједног активног пољопривредника.

Природни услови омогућавају развој интензивне пољопривреде. Она се као таква и развијала у Војводини, док је екстензиван карактер имала у брдско–планинским пределима. Производња на брдским подручјима се одликује одсуством примене агротехничких и хемијских мера, уситњеношћу поседа, сопственом радном снагом. Ови предели су погодни за производњу воћа и поврћа, индустријску прераду истих, развој пчеларства и екстензивно сточарење. Чињеница да је код нас пољопривреда била базирана на традиционалној производњи има за последицу ниску продуктивност. Узрок осиромашења појединих региона и општина је и неадекватно образовање и стручно усавршавање становништва, слабо коришћење механизације и иновација у производњи, недостатак финансијске и организационе помоћи од стране локалне управе и државе.

Опремљеност сеоских насеља објектима друштвеног стандарда

Тренутна опремљеност српског села физичком и комуналном инфраструктуром и објектима јавних служби се може оценити као

неадекватна, што за последицу има низак лични стандард становништва руралних подручја (Малобабић, 2004).

Стање крупне инфраструктуре се може оценити као неадекватно циљевима развоја друштва. Путна инфраструктура је неравномерно распоређена у простору – многа подручја су далеко од магистралних праваца и аутопутева. Најнеразвијенија подручја исказују и најслабије вредности индикатора путне мреже, као што су дужина и површина путне мреже, путеви са савременим коловозом, материјали од којих су изграђени. Иста ситуација је и са железничком инфраструктуром.

Садашње стање водопривредне инфраструктуре је неповољно, о чему сведочи и податак да је свега око 5% пољопривредних површина оспособљено за наводњавање. Нажалост, осим система Д–Т–Д у Војводини, нема значајнијих иригационих система. Томе треба додати и неадекватну заштићеност подручја од поплава, бујичних вода, клизишта и ерозије.

Комунални стандард села заостаје за градом. Када је у питању снабдевање становника села питком водом, истиче се да више од 40% становника користи воду из властитих бунара, који често нису бактериолошки и хемијски исправни. Повољнија је ситуација у сеоским насељима на простору Војводине, јер локални водоводни системи постоје. Међутим, изграђени водоводи нису довољно стручно под надзором. Значајан проблем представља одвођење отпадних вода јер око 50% наших сеоских домаћинстава нема никакво еколошко решење за отпадне воде. Не постоје ни подаци да неко село има пречистач отпадних вода, већ оне тако непречишћене одлазе у подземље или оближњи реципијент. У предности су села надомак већих градова, у којима се фекалне воде одводе градским канализационим системима.

Одвоз смећа и другог чврстог отпада препуштен је индивидуалној активности. Депоније смећа се формирају уз путеве, реке, у близини села и као такве представљају значајан еколошки проблем. Наведене карактеристике су више својствене селима у брдско–планинским и пограничним подручјима, него плански грађеним насељима на територији Војводине.

Стања објеката јавних служби је незадовољавајуће на целокупном руралном простору Србије, али са извесним разликама између равничарских и брдско–планинских региона. За равничарске регионе је

карактеристична нешто гушћа мрежа објеката здравства и образовања. Најлошије се оцењује рад секундарних руралних сервиса попут предшколских установа, пошти, банки, спортских хала. Није ретка појава ни да објекти културе и спорта мењају намену коришћења, уколико нису потпуно запуштени. Од јавних сервиса брдско–планинским регионима највише недостају објекти здравствене заштите, као и домови за бригу о старим лицима. Чест је случај да је више сеоских насеља оријентисано на једну основну школу, док предшколских установа готово да нема. Занимљив је податак да већина села у планинама нема објекте ветеринарских служби, што је у супротности са основном делатношћу брдског становништва – сточарством.

Потенцијали и ограничења за развој руралног простора

Основни инструменти за развој пољопривреде и сеоских насеља су активности попут очувања природних ресурса, уређења пољопривредног земљишта, остваривања напретка и економске сигурности сеоских подручја, очувања традиционалних руралних вредности, уз заштиту и очување културно–историјског наслеђа и животне средине. У даљем тексту су наведени потенцијали и ограничења који чине полазну основу за дефинисање могућности за даљи развој руралних насеља у Србији.

Потенцијали

Са природног аспекта:

- Хомогена агро–еколошка област уз повољност природних услова за интензивну пољопривредну производњу;
- Природна средина без већих антропогених деловања;
- Плодно земљиште погодно за разноврсну производњу (земљиште од прве до четврте катастарске класе заузима трећину укупних пољопривредних површина);
- Постојећи фонд земљишта омогућава прехранбену сигурност становништва.

Са демографског аспекта:

- Спремност и традиција код становника да се баве пољопривредом;
- Значајно учешће мешовитих домаћинстава (око 20%).

Са организационог и инфраструктурног аспекта:

- Погодан саобраћајни положај Србије

Са економског аспекта:

- Резерве радне снаге у пољопривреди као радни потенцијал у другим делатностима;
- Близина тржишта (код насеља са релативно малом удаљеношћу од градских насеља).

Ограничења

Са природног аспекта:

- Неадекватно коришћење природних ресурса;
- Изражена ерозија и плављење земљишта;
- Непланско претварање пољопривредног у непољопривредно земљиште.

Са демографског аспекта:

- Изразити депопулациони процеси;
- Неповољна старосна и образовна структура пољопривредних становника;
- Ограничене могућности запошљавања у непољопривредним делатностима.

Са организационог и инфраструктурног аспекта:

- Уситњеност поседа;
- Застарела механизација;
- Лош квалитет локалних саобраћајница и лоше организован јавни превоз;
- Низак степен развијености пољопривредне инфраструктуре;
- Недостатак финансијских средстава за значајнија инвестициона улагања;
- Непостојање самоорганизовања пољопривредних произвођача;
- Недовољна активност у стварању диверзификоване структуре делатности.

Са економског аспекта:

- људски ресурси (неповољна старосна и образовна структура и недостатак мотивације);
- физички капитал и финансије (неразвијена економска структура, структура тржишта и кредитног система);
- непостојање тржишних институција;
- политичко окружење (недостатак политичке воље и конфликти).

Рурални развој у Србији

У овом моменту у Србији постоји одсуство координираности у доношењу системских и стратешких докумената, тако да политика руралног развоја није интегрално уобличена ни у једном званичном документу. У процесу планирања и усмеравања средстава државне помоћи још увек није успостављен систем координације између бројних институција и субјеката који су укључени у аспекте руралног развоја (Вујичић, Ђорђевић, 2002.). Предуслов за ефикаснију примену програма подршке руралном развоју је децентрализација институција, усвајање и усаглашавање законодавства, унапређење знања и дефинисање програма подршке кроз домаће и стране фондове. Да би се средства за ове намене рационално користила неопходна је изградња капацитета на локалном нивоу, пре свега оспособљавање локалне самоуправе.

Стратешке мере руралног развоја Србије

Основни аспекти у развоју руралне Србије су :

- Интегрални развој
- Кооперативно предузетништво
- Модели агро–руралне привреде

Метод полицентричног привредног развоја је погодан за остварење политике интегралног руралног развоја. При томе секундарни центри развоја у руралним подручјима треба да имају: минимум радне снаге за организовање делатности, комуналне службе, задруге, итд. За даљи развој пољопривреде битно је оспособљавање породичних газдинстава и њихово боље организовање за учешће у тржишној утакмици.

Да би ојачала економска снага руралних подручја потребно је испунити следеће услове:

Конкурентна привреда у организованом систему насеља и центара. Концепција развоја села полази од начела вишефункционалног развоја (Тошић, 2001). Под тим се подразумева комбинован развој пољопривреде и других делатности. Остваривање овакве концепције заснива се на повезивању села у систем насеља и комуникација са центрима вишег реда. То повезивање подразумева формирање секундарних центара на нивоу општина и центара заједница насеља. Центри заједница села би покривали гравитационо подручје од 3 000 до 10 000 становника. Мала села, испод

300 становника не треба сачувати од гашења, осим ако су на стратешким локалитетима, или на подручјима са посебним природним ресурсима.

Укрупњавање поседа (комасација). Приватни сектор пољопривреде је типичан по ситном поседу – до 5 хектара. Таквих је газдинстава у Србији око 80%. Просечна величина поседа у Војводини износи 3,59 хектара коришћеног обрадивог земљишта, што представља велику препреку у примени савремене технологије и механизације. Поред тога проблем малих парцела је повећање угара и запарложених ораница због неекономичне производње. На поменутих парцелама немогуће је изградити потребне мелиорационе системе (Богданов, 2007). Таква газдинства немају реалне шансе у пољопривреди, па је неопходно или укрупњавање поседа или брза преоријентација делатности у непољопривредни сектор.

Улога државе се своди на помоћ у смислу финансирања и то у форми субвенционисања и одобравања кредита за подизање друштвеног стандарда и јавних комуналних служби у селу и побољшање инфраструктуре, за улагање у људске ресурсе, за развијање прерађивачких капацитета полупрераде у селима, итд. (Вујатовић–Закић, Стојановић, 2004).

Домаћинства са мешовитим приходима треба подстицати на запошљавање ван пољопривреде. Раст алтернативних делатности је посебно неопходан на подручјима мање погодним за пољопривредну производњу.

Као веома значајна истиче се улога пољопривредних задруга. Према званичним подацима у Србији послује 1476 задруга са око 140 000 задругара, од чега више од трећине задруга послује на територији Покрајине Војводине. Све задруге су организоване у окружне задружне савезе и Задружни савез Србије, као националну асоцијацију. Задруге у Србији послују од краја XIX века. Данашња неповољна ситуација задругара је последица неадекватне аграрне политике државних органа која се огледа у недовољном проценту улагања у пољопривреду, стварању монопола у производњи и промету и неспровођењу законских прописа. Тешкоће задруга се крију у недовољној материјалној и кадровској опремљености. Познато је да су се задруге у ранијем периоду, под политичким притисцима, интегрисале у пољопривредне комбинате или друга друштвена предузећа.

Значајне мере економске и аграрне политике у наредном периоду би требало да реше проблеме у пословању ситних породичних газдинстава.

Мотивисање задругара би се обавило пореским олакшицама, повољним кредитима и директним бесповратним субвенцијама.

Увећању економске снаге руралних региона мора да претходи стварање услова за већу мотивисаност људи за рад. Примена иновација у руралним активностима треба да отвори простор за предузетничку делатност у којој ће учествовати млади људи. Квалитет те потенцијалне радне снаге обезбеђиваће се преквалификацијом и доквалификацијом радника, као и усмеравањем људи који остају без посла у градовима ка активностима у селу. Приоритети развоја се померају са пољопривреде ка непољопривредним делатностима као што су туризам, екоиндустрија, занатство, итд.

Зашто је неопходно развијати агробизнис?

Пољопривредна производња се не може одвијати независно, већ у интеграцији са прерађивачком индустријом, услужним организацијама, градећи агробизнис систем. Индустријски погони у руралним срединама имају радно интензивни карактер и запошљавају углавном неквалификовану и женску радну снагу. Неопходно је да се такви погони ослањају на примарни сектор с циљем повећања дохотка и коришћења сировина. Могућа делатност тих индустријских погона би поред производње и прераде пољопривредних производа могла бити и пружање услуга у области сервисирања пољопривредне механизације.

Заустављању неповољних миграционих кретања, реанимацији породичног газдинства и отварању нових радних места може допринети алтернативна пољопривредна производња здравствено–безбедне хране, обнављање неких напуштених производњи попут козарства, овчарства итд. Због рационализације коришћења потенцијала, пожељно је подстаћи умрежавање села на нивоу општине или региона, уз активно учешће државе и локалне заједнице.

Развој мале привреде зависи и од заједничког деловања друштвеног и приватног сектора. Економски опоравак и развој Републике Србије заснован је на јаком приватном сектору. Развој малих и средњих предузећа ће поред подстицања економског развоја повећати и запосленост (Вујичић, Ђорђевић, 2002.).

Предности малих и средњих предузећа се огледају у већој флексибилности, бржем усвајању иновација, примени метода непосредне контроле и мотивације радника, једноставној организационој структури и чињеници да

се оптимално могу прилагодити компаративним предностима региона. Приликом одабира производне гране посебно треба избегавати следеће: привредне гране које загађују околину, захтевају ангажовање значајног капитала и имају веома нестабилно тржиште готових производа. Делатност ових предузећа може бити и пољопривредна производња, прерада производа попут воћа, поврћа, млека, производња биогаса, услужне делатности, агроинжењеринг, туризам, домаћа радиност, итд. Подршку развоју МСП би омогућиле пореске олакшице, као и помоћ у облику одређених инструкција и информација везаних за пословање (Ђекић, 2002).

Рурални туризам

Туризам је једна од највећих и најразвијенијих привредних делатности у свету и са највећим обртним капиталом у свету. За нашу земљу као и за остале земље у развоју туризам представља најзначајнију извозну привредну грану. Најзначајније компоненте за развој туризма су природно окружење, локална заједница, друштвени живот, култура, традиција, обичаји, занати.

За почетак развоја руралног туризма неопходно је анимирати и едуковати локално становништво, израдити стратешке планове на локалном нивоу, формирати локалне радне групе или групе за развој (Лазовић, 2004.). Приликом анимирања становништва неопходно је дати јасан приказ свих позитивних аспеката увођења туризма у локалну заједницу. Јасно се морају истаћи и ефекти и користи које би локална заједница могла имати, али се не сме заборавити ни приказ ефеката очувања и пласмана локалног културно–историјског наслеђа. Развој туризма у руралним подручјима се огледа и кроз стварање и дефинисање развојних планова који су базирани на валидним информацијама и прихваћени од локалног становништва. О развоју туризма се не може говорити уколико се не обезбеде средства код различитих фондова и државних органа. Улога државе би се огледала у кофинансирању развојних планова који се односе на побољшање инфраструктуре и основних услова живота, што је уједно и предуслов за развој руралног туризма (Стратегија развоја туризма Србије, 2006). Предуслов за активирање руралних подручја је подизање квалитета живљења, следећим мерама: повећањем доступности, одговарајућим нивоом опремљености техничком инфраструктуром, обезбеђењем основних јавних служби, сервиса и услуга и преквалификацијом становништва.

Ревитализација села са становишта туризма је могућа одржавањем различитих манифестација које истичу аутентичност села, као и оснивањем и градњом етно села у којима се огледа историја и култура датог подручја. Примери манифестација које се већ одржавају широм Србије су бројни: „Кобасицијада“ у Турији, „Сланинијада“ у Качареву, „Дани печурака“ на Дивчибарама, Дани парадајза у Иригу, Дани пчеларства у Зајечару, и сл. Почетак развоја сеоског туризма је представљен активностима локалне заједнице, а добри примери које треба следити дале су општине Косјерић, Ивањица, Кнић и др. Јачању поменутог туризма помогло је и оснивање Дрвенграда на Медведнику, Вајата у селу Горња Краварица на планини Јелици, Терзића авлије у селу Злакуса на територији општине Пожега. Војводина се определила за развој салашког туризма, па су већ сада познати Перков салаш, Салаш 84, Салаш 137 (Веселиновић, Шеварлић, Тодоровић, 2007).

Јачању туризма свакако помажу и следеће активности: оснивање етно и агро музеја – Пољопривредни музеј у селу Кулпин, Музеј вина у општини Александровац, рад ликовних колонија, нпр. у Ковачици и Јагодина, активности попут Косидбе на Рајцу, бицикличке трке на Повлену и Тари, и др.

Поменуте и сличне активности би биле у стању да привуку како становништво, тако и капитал у рурална подручја. То би условило поновну имиграцију становништва, стварање нових радних места, па би се смањила стопа незапослености. Посредно, развој ове делатности може утицати и на смањење сиромаштва и може бити подлога за развој МСП и предузетништва. Позитивни аспекти за развој сеоског туризма су, свакако, и дугорочно очување и промоција културно–историјског наслеђа.

Закључак

Развојном политиком у прошлости – стихијском дерурализацијом и интензивном урбанизацијом, запостављене су функције и социјално и економско значење села.

На основу анализе демографских карактеристика Србије уочено је да је знатно нарушен демографски потенцијал, ослабљени су извори досељавања, док је природни прираштај све мањи. Поменута ситуација се односи на насеља Војводине и Централне Србије, док се на основу скромних података за територију Косова и Метохије уочава стални раст броја становника. Процес деаграризације је последица трансфера радне

снаге из аграрних у неаграрне делатности, што је условљено и миграцијама на релацији село–град.

Недовољна искоришћеност аграрних ресурса проистиче из неповољних демографских токова у области пољопривреде и демотивисаности становништва за бављењем овом делатношћу. Земљорадници остварују низак доходак јер се њихов рад обавља на малим парцелама са недовољном механизацијом и ниском продуктивношћу.

Рурални простори су неадекватно опремљени и екстерном и локалном саобраћајном и другом инфраструктуром. Као посебна ограничења у развоју села намећу се и нехигијенски услови становања, посебно у неразвијеним регионима, и слаба опремљеност мрежом јавних служби и комуналних сервиса.

Политика ослањања на аграр и руралну економију требало би да буде трајно опредељење наше земље и као такво засновано на децентрализацији и уравнотеженом економском развоју. У ближој будућности држава би била финансијер, да би касније надгледала и водила рачуна о уравнотеженом развоју земље и успостављању једнаких услова привређивања за све учеснике на тржишту. У остваривању концепта руралне економије неопходно је директно укључити мешовита и непољопривредна газдинства, уз оснивање малих и средњих предузећа.

Могућности за запошљавање ће се остваривати како у пољопривредном сектору тако и у непољопривредним делатностима – водопривреди, услужним делатностима, занатству, домаћој радности, туризму, инфраструктури, итд. Наравно, тежиште треба ставити на обезбеђење услова за диверзификацију делатности локалног становништва.

Успешан развој руралног простора подразумева и постојање одговарајуће инфраструктуре – мреже путева, водовода, електричне енергије, здравствених и школских центара, објеката културе и спорта.

Мора се имати у виду да се до позитивних резултата може доћи уколико се пробуди људски потенцијал, односно уколико се промени свест и понашање сеоског становништва. Међутим, неопходно је и успостављање добре сарадње између јавног и приватног сектора, државе и локалне самоуправе. Осим тога, све акције, кад је у питању рурални развој, треба спроводити у складу са планирањем простора и циљевима одрживог развоја и заштите окружења.

Литература

Богданов Н. (2007): Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде у сарадњи са UNDP, Београд.

Веселиновић Б., Шеварлић М., Тодоровић М. (2007): Village Tourism as Gennerator of Rural Development in Serbia: situation and perspectives

Вујатовић–Закић З., Стојановић Ж. (2004.): Интегрални рурални развој као стратешко опредељење Србије, Развој села у новим друштвено–економским условима, Бања Врујци

Вујичић М., Ђорђевић М. (2002.): Економска диверзификација и демографска ревитализација руралних подручја Србије, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 7, Ниш

Глигоријевић Ж., Бошковић Г. (2002.): Урбанизација и рурални развој Србије, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 7, Ниш

Ђекић С. (2002.): Потенцијални развој руралних подручја Југославије, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 7, Ниш

Лазовић О. (2004.): Развој мање развијених региона кроз развој руралног туризма и обезбеђење одрживог развоја, Планирање уређења села и руралних подручја, Бања Врујци

Малобабих Р. (2004.): Просторно–урбанистичко уређење руралних насеља и подручја у функцији нових развојних услова у пољопривреди, Развој села у новим друштвено–економским условима, Бања Врујци

Миличић Д. (2003.): Насеља без становника у попису 2002. године – резултат депопулације у 20. веку, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 8, Ниш

Стевановић Р. (2002.): Старост становништва општина у Србији крајем 20. века, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 7, Ниш

Стевановић Р. (2003.): Будући демографски развој – основа регионалног развоја и организације простора, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 8, Ниш

Тошић Б. (2001.): Могућности за развој сеоских насеља у Србији, Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књига 6, Ниш

Попис становништва 2002. године

Стратегија развоја туризма Србије за период 2005. – 2015., Службени гласник РС, бр.91/06

Интернет подршка:

www.serbia-tourism.com

www.selo.co.yu

POSSIBILITIES OF RURAL DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

By developmental politics in past—spontaneous deruralisation and intensive urbanisation, functions and social and economical significance of the country had been neglect. Based on the analyses of demographic characteristics of Serbia, has been spotted that demographic potential has been considerable damaged, sources of immigration has been weaken, meanwhile natural growth is getting lower. This situation is refer to the settlements of Vojvodina and Central Serbia, while, based on the modest data for territory of Kosovo and Metohia constant increase of number of the population is spotted. Process of land reclamation is consequence of the transfer of the working population from agricultural to non—agricultural activities, what is conditioned upon migrations from country to city.

Insufficient usage of agricultural resources follows from unfavourable demographic courses in area of agriculture and demotivation of the population for occupation with this activity. Farmers are realizing low income because their work is performed on small parcels with insufficient mechanization and low productivity.

Rural areas are inadequate equipped with exterior and local traffic and other infrastructure. As special limits in development of country intrudes unhygienic conditions of living, especially in undeveloped regions and slight equipment with net of public services and utility services.

Politics of leaning on agricultural and rural economics suppose to be permanent orientation of our country and as such based on decentralization and balanced economical development. In near future, state will be sponsor in order to supervise and take care of balanced development of country and reestablishing of equal conditions of earning for all contestants on the market. In order to achieve concept of rural economics is indispensably to involve directly mixed and non—agriculture farms, founding small and medium firms.

Possibilities for employment will realize in agricultural sector as well as in unfavourable activities—water—economy, obliging activities, trade, homecraft, tourism, infrastructure, etc. Certainly, focus needs to be put on the security of the conditions for diversification and activities of local population.